

21.12.2015 г.

Георги Лозанов: Политиците не трябва да притежават медии

Сливането на БНТ и БНР ще ги реформира. Но ако новата медия остане държавна - въобще няма нужда от обединение, твърди председателят на СЕМ

Диляна ДИМИТРОВА

Санкция ще понесе БНР от Съвета за електронни медии заради липса на плурализъм в предаването на Петър Волгин „Деконструкция“. Журналистът изнесе в социалните медии твърдения за „спешна политическа поръчка“, според него актът за нарушение е заради критики срещу „американските и европейски елити“. Председателят на СЕМ Георги Лозанов представи пред „Площад Славейков“ различна картина – според него твърденията за Волгин за политическа поръчка са познатата тактика на защита чрез нападение.

„Когато му кажеш, че нарушава закона, който изисква за БНР и БНТ плурализъм на гледните точки във всяко едно предаване, включително и в неговото, той ти казва – никой не може да ме спре да критикувам Европа, Америка и властта. Със същия успех може да отговори и „Не пия кафе със захар“, обясни Лозанов.

Целта на Волгин – твърди председателят на СЕМ, – е просто да прекъсне професионалния разговор, където няма аргументи, и да те вкара в политически, където лозунгите му вършат работа. Според него журналистът много иска да се представи за репресиран, за дисидент, за герой, но проблемът му е, че е точно обратното – фалшив герой:

„Извоювал си е с нахалство привилегията да върти от начало до край в предаването си една съща изтъркана плоча без да допуска и следа от различно мнение. Върти я и в „12+3“, но там колегите му в другите дни осигуряват баланса на гледните точки.“

„Площад Славейков“ покани Георги Лозанов за интервю, за да коментира границите на политическия цинизъм в родния ефир, медийния комфорт и пораженията върху журналистическите стандарти, предполагаемото сливане на БНТ с БНР, езика на омразата, лиценза на телевизия „Алфа“, за чието отнемане апелира Съюзът на артистите, приликите между властовите елити и обществото.

Границите на цинизма – философски въпрос

– Политиците, които сноват по телевизиите с разнообразен и често безобразен багаж от теми, не минават ли границата на цинизма, г-н Лозанов, и не е ли време Съветът за електронни медии да налага санкции не само на програмата, на журналистите, а и на техните гости?

– Неведнъж, по аналогия със ЗРТ (Закон за радио и телевизия), съм поставял въпроса и за законови ограничения на политическото говорене заради безнаказаната употреба на враждебна реч в него. Но разбира се това трудно може да стане, защото политиците се изживяват като недосегаеми дори от собствената си санкция. Пък и по-добре е да сноват по телевизиите и да се вижда колко им е акълът, вкусът, моралът, отколкото да се специализират в задкулисни договорки или в послушно мълчание. А и границите на цинизма са твърде философски въпрос, за да е по силите на каквато и да е регулация.

Щом избирателят веднъж им е позволил да бъдат циници, после само той може да ги спре.

Професионалният ангажимент на журналистите в случая е просто да не им осигуряват медиен комфорт, когато ги канят, т.е. да не им позволяват да дават предварително намислени отговори, което изисква да не им задават предвидими въпроси. Ако ме питате, като даскал по журналистика, доколко се справят, средната ми оценка е Среден...

Цитирам пред студентите един срамен ефирен епизод от преди години, който по една или друга форма продължава да се повтаря. Журналистка от голяма медия беше попитала събеседничката си, министър на нещо: „След всички успехи, които постигнахте, какви нови ви предстоят?“. Оказа се, разбира се, че предаването е финансирано по комуникационна стратегия от същата министърка.

Така че изпреварваща санкция на медийните изяви на политиците ще е ако европейските средства за популяризиране на дейността на институциите не се разпределят от тези институции, а например от СЕМ – на проектен принцип, като изплащането става след отчитане на постигнатия резултат. Казвам го сега, три месеца преди края на мандата си, за да не излезе, че лично искам да застана на пътя на някакви пари.

– Националистите в парламента имат ли имунитет и към санкция от СЕМ?

– Обект на санкциите на СЕМ, както личи и от наименованието му, могат да бъдат само за радиото и телевизията. Така че, когато националистите използват враждебна реч и се стигне да глоба, тя е за медията. А те, доволни от себе си, отиват в следващата, за да извършат пак същото. Но не е луд този, който яде зелника... Не спирам да се чудя защо медиите продължават да ги канят с такава настойчивост и то дори не като политици, а неизвестно защо като експерти в сферата на малцинствата. За да произвеждат един отдавна втръснал на всички скандал, чийто основен ефект са пораженията върху журналистическите стандарти. Нека го кажем ясно: националистите днес са сред актуалните заплахи за свободата на словото в страната, чийто спад отчитат международните класации.

Оставката на Христо Иванов – реплика срещу оцеляването на всяка цена във властта

– Моделите на поведение, представяни от екрана – и на политици, и на шоумени, не нанасят ли щети и на обществото ни, които ще променят облика му в продължение на поколения?

– Струва ми се, че идеализирате обществото ни, като го представяте като невинна жертва на елитите си. Мисля си, че те са си лика-прилика. Негодуванието срещу политици, шоумени и пр. до голяма степен се дължи на изнервеност от това, че не си на тяхно място, в смисъл: с какво те са повече от мен, а не – аз съм различен от тях.

Вярно, съществува една група сред активните градски хора – за съжаление, твърде ограничена и затворена, която има ценностна нетърпимост към елитите на прехода, но пък за нея те отдавна са се компрометирали, така че няма как да й бъдат модел на поведение.

Негативното отношение към елитите от своя страна, независимо дали е продиктувано от лични разочарования, или от гражданска чувствителност, естествено се превръща в негативно отношение към публичността въобще, включително и към медиите, защото оттам редовно ти говорят гласове, предварително лишени от доверието ти. Тази

ситуация пряко се оглажда в правенето на политика у нас – тъй като липсва характерната за началото на прехода спонтанна идентификация с политически субект – със „сините” или с „червените”, изборът е на „по-малкото зло” и властта вече не се пада „по право” на спечелилия, а изисква все по-сложни договорки и все по-противоречиви конфигурации.

Елитите на прехода в последна сметка се компрометираха, защото превърнаха в приоритет собственото си оцеляване. За добър политик се смята този, който е останал в политиката, независимо от всичко. Едно събитие напоследък – оставката на Христо Иванов, може да се приеме като персонална реплика срещу подобна представа за политически успех – бившият правосъден министър демонстрира, че неоцеляването във властта е престижно поведение, което ѝ придава качество, защото поставя нещо над нея и така я издига. Жестът му има потенциала да даде начало на преценка на ценностите в българската политика, независимо че той не е политик, или тъкмо защото не е.

Санкции за език на омразата

– Езикът на омразата досега като че ли не е бил обект на санкция или поне позиция от страна на СЕМ?

– Няма такова нещо, само през 2015 г. са образувани 15 акта по темата, които са дали начало на наказателни процедури. Трябва да се отбележи, че те следват формулировките в ЗРТ, които са близки до понятието „език на омразата”, без обаче то самото да е въведено от нашия законодател. Отдавна с подкрепата и на ОССЕ предлагаме това да стане, за да се съсредоточи вниманието към подобни употреби на езика и да се конкретизира в какво точно се състоят те. Защото сега обект на санкция е само „внушаването на нетърпимост” между гражданите и по-специално „национална, политическа, етническа религиозна и расова” – както се вижда, дори не е предвидена нетърпимост на основата на сексуална ориентация.

Моето лично мнение е, че най-подходящ в случая би бил терминът „враждебна реч”, защото той обхваща и резултата от езика на омразата, а именно – превръщането на различния във враг и генерирането на колективна агресия спрямо него. В съвременния контекст това би дало основание за законово преследване и на подпалвачите на хибридни войни, които се водят в публичната сфера със средствата на дезинформацията, манипулацията, компромата и пр., но целят ефект извън нея.

– Около нахлуването на Волен Сидеров в НАТФИЗ Съюзът на артистите поиска от СЕМ да отнеме лиценза на телевизия „Арфа“. Възможно ли е това и при какви обстоятелства?

– Възможно е, но е дълга и трудна процедура, което личи от факта, че досега в цялата си история медийният регулатор само веднъж е отнемал лицензия – на телевизия „Ден”, но после решението падна в съда. Пък и такова действие, освен че неизбежно героизира потърпевшия, е слаб инструмент, особено в случая, защото не става дума за лицензия, а за регистрация. На практика това значи, че ако тя бъде заличена, още на другия ден „Алфа” може да кандидатства за нова и СЕМ няма да има законови основания да ѝ откаже.

Тук много по-важно е законодателят да ограничи намесата на политически субекти в медиите – не само на нивото на посланието, което е приел за цензура, а и на ниво собственост, участие в дейността и пр., където намесата, всъщност, е далеч по-дълбока. За целта притежанието и управлението на медии, както и воденето на предавания от страна на политици, трябва да се дефинира като конфликт на интереси в едноименния закон. Вярно, че по света няма такива изисквания, но няма и такива практики, а

законите са за да регулират конкретни социални отношения. Вижда се, че у нас покриването на политически и медийни роли се превръща във все по-голям проблем. Да дам само един пример – европейската препоръка изисква равнопоставеност и обективност при представянето на кандидатите в предизборна ситуация, как тя би могла да бъде изпълнена в предаване, където водещият е кандидат за депутат или направо депутат? Казусът е подходящ единствено за абсурдистка пиеса.

– Грамотността стана изключение в ефира, не дойде ли време да говорим за неговото спасение, г-н Лозанов?

– Има такъв проблем, но решението му не е работа на регулацията и регулатора – езикът, подобно на домашното възпитание, зависи от първите седем години, от образованието, от средата, в която си израснал и на която принадлежиш. В ЗРТ действително има една норма за чистота на българския език, но тя остава куха, защото обикновено се свежда до борба с чуждиците, а те в днешния свят на засилени межкултурни комуникации, освен че са неизбежни, те са и богатство на родния език, белег на потребността му да изговаря променящите се реалности, на жизнеността му.

Ако има език в медиите, който наистина се нуждае от спасяване, той е на журналистиката. Тя излезе от соца с лоша репутация заради подчинението ѝ на партийната пропаганда, а и повечето ѝ изявени представители оттогава после се оказаха свързани с ДС. Вероятно затова пред нейния професионален език медиите предпочетоха всекидневната реч – тази, на която хората си говорят в свободното време, в къщите и кръчмите. Тя излезе от онези години с далеч по-добра репутация, защото единствена си бе позволявала да изрича публично премълчаваните истини. Така че медиите на прехода възприеха сленга на улицата и трапезата, новата преса откровено заяви, че ще говори на езика на своите читатели. А и политиците бързо последваха примера ѝ – на мода дойде словесният популизъм. Това помогна за освобождаването от старите идеологически клишета, от „дървения език” на институциите и властта, но даде друг дефект – постави медийната картина в рамката на битовия разум, на таблоидните подходи и сензационността, на клюката и воайорството. Резултатът е една комуникативно разглезена аудитория, „незатормозявана” от професионални езици, която бяга от послания, чието възприемане изисква по-голямо усилие и компетентност. Този, който не е готов да се откаже от тях, си плаща с ниски тиражи и ниски рейтинги, с маргинализация. Един от парадоксите на прехода е, че колкото повече искаш да си в центъра на публичността, толкова повече трябва да избягваш публичните езици, с тяхната професионална етика и стандарти.

Сливането на БНТ и БНР ще ги изведе от соца

– В момента се подготвя проектозакон, в който се предвижда сливането на държавните медии – БНТ, БНР и БТА. Някои твърдят, че това е ваша идея – ако е така, бихте ли обяснили мотивите си? Каква е философията на този проектозакон и основните му цели?

– Не знам да се подготвя такъв законопроект, нито идеята е моя, а на немалко обществени медии в Европа, нито пък идеята е кой знае каква. Става дума за близко до акъла допълване на два типа медии с цел по-голяма ефективност (*за БТА не съм сигурен, че там ѝ е мястото*). Впрочем, търговските телевизии без много-много приказки се ползват от такива допълващи се форми и можеш да слушаш части от програмите им и по радиото.

Специално за БНТ и БНР обаче такова обединение ще изиграе ролята на почти безнадеждно закъснялата им реформа като предприятия. Защото досега структурата им,

а донякъде и техническата им база и маниерът им на работа се е запазила от годините на соца, когато бяха държавни и без конкуренти. Продължава да се възпроизвежда характерната за онова „командно” време вертикална йерархия, опираща до един-единствен човек – генералния директор, който практически отговаря за всичко – от обществените поръчки до реда на новините. Двете медии с хилядите, които работят в тях, стават заложенници на персоналните му качества, но каквито и да са те, моделът е анахроничен, тромав и по условие чужд обществения характер на БНТ и БНР, така че кризите в тях са неизбежни. Последната беше в БНР, а и още чувам по „Хоризонт” да звучи Let It Be и „Вдигни очи”.

– Новата обединена държавна медия няма ли да бъде по-лесна за контрол от властта?

– Ако ще си остане държавна, въобще няма нужда от обединение, а иначе зависи как ще се направи. Според моето предложение от преди 5 години, отделните програми – „Хоризонт”, Канал 1, „Христо Ботев”, БНТ2 и т.н., с техните програмни директори трябва да получат управленческа самостоятелност, а администрацията и маркетингът им да станат общи и да имат не началническа, а логистична функция. В медиите са важни производителите на съдържание, а не чиновниците. Обединени по този начин, БНТ и БНР ще имат не един директор, каквито са напразните опасения, не двама, както е досега – а толкова, колкото са програмите им, всяка от които ще трябва да защитава собствената си физиономия.

Трябва освен това да признаем, че днес обществените медии са далеч по-малко жертва на зависимости, отколкото могат да създадат собствениците с техните корпоративни обвързаности. Но каквито и доводи да има, реформа в БНТ и БНР може да се прави само с разбирането на професионалистите, които произвеждат съдържание под тези марки, така че за такъв разговор още няма реални условия.

Тук ми се иска обаче да кажа нещо по принцип – законовите промени в медийната сфера вървят много трудно, свеждат се до фрагментарни лобистки поправки, защото колегията се съпротивлява, сякаш зъб ще й вадиш. Не й стига визионерско мислене, за да разбере, че един нов закон може да предложи изход от статуквото, което в момента обслужва не нея, а възможността корпоративни кръгове да я държат в подчинение. Знам традиционния довод: „Винаги става по-лошо”. Обратното е! Въвеждането на по-модерни правни инструменти е привилегия за „добрите”, стига да могат и да искат да се възползват от тях. И стига, разбира се, да са останали „добри”.

Номерът на Криско със СЕМ

– Комисията за закрила на детето поиска СЕМ да забрани клипа на 17-годишната Гери-Никол в ефира на телевизиите. Не е ли лицемерие, тъй като се оказва, че за тази институция не е проблем фактът, че клипът на певицата се върти в интернет? Какво да кажем за отношението им към детската престъпност, децата, които раждат деца, детското насилие – не ви ли се струва, че институциите забелязват проблемите, само ако ги покажат по телевизията?

– Историята с клипа на Гери-Никол прилича на историята с песента на Криско и Мария Илиева. Това са медийни сюжети, които се създават от самите медии, а регулаторните органи са въввлечени, за да изглежда, че съответният продукт е заплашен от спиране. Всъщност, никой нито иска, нито може да го спре, но думата непрекъснато се повтаря, за да се наелектризира аудиторията и раздели на отричащи и подкрепящи, като, разбира се, и едните, и другите търсят продукта. Той трябва да е спорен, но трудно да попада под санкцията на закона, за да излезе номерът. А че има номер – личи, освен по Криско,

който е замесен и в двата случая, и по това, че институциите не са се самосезирали, а са медийно притискани да предприемат действия. Номерът се състои в привличане на аудиторията на традиционните медии, която без нравоучителен скандал едва ли би се сетила за Криско или Гери-Никол. В интернет те, така или иначе, имат милиони гледания.

Истина е, че липсата на регулация в интернет донякъде обезсмисля регулацията извън него. Заедно с това обаче става дума за различни комуникативни среди: за да стигнеш до определено съдържание в интернет, трябва да проявиш целенасочена активност, докато по телевизията то само те намира, както си се отпуснал във фотьойла с дистанционно в ръка. В този смисъл аудиторията на традиционните медии е беззащитна и законодателят я пази със специални мерки.

Впрочем, подобни „бури в чаша вода” не са излишни за регулацията, защото, независимо от подбудите, те пораждаят дебати, в които се проявяват обществените нагласи. А ние, за да кажем че нещо нарушава например добрите нрави, трябва да съдим за тях не само по собствените си разбирания, а и от познаването им тук и сега. Защото не ние санкционираме медиите, а обществото чрез нас. За добронамерения наблюдател е ясно, че то не се смуцава от клипове като този с Гери-Никол, а и от по-драстични, които се въртят по музикалните канали, и вън от една малка група пуритани не би позволило този пласт от съвременната развлекателна култура да изчезне.

Вярно е, че от гледна точка на закона изпълнителката е дете, но също така е вярно, че едно седемнадесет годишно момиче в сексуална зрялост е по-близко като емоционална и морална мотивация до възрастните, отколкото до децата. От такава гледна точка действително далеч по-важни от въпроса дали Гери-Никол не прави по-еротични движения, отколкото възрастта ѝ предполага, са въпросите за границите на детството през 21 век, за културната акселерация на децата, за вредата от патерналистичните амбиции на държавата, за сексуалното и медийното образование, за комуникативната пропаст между поколенията и т.н. В отговор мога да кажа само, че трябва да научим децата сами да се пазят, а не да го правим вместо тях – защото едва ли има по-заплашен индивид от розовобузесто мамино синче, което на всяка цена иска да се хареса на възрастните.

– Свобода ли е липсата на норми в интернет?

– Липсата на норми няма общо със свободата, тъкмо обратното – свободата е норма, която обаче спазваш доброволно, а не по принуда. Интернет прилича на Америка от времето на първите заселници, които бягат от тежките норми на Стария свят към в нов, където няма закони и си свободен да извършиш всичко – лошото е, че и с теб всичко може да се случи. Така е и в интернет – всичко можеш да кажеш, но и всичко можеш да чуеш за себе си и няма на кого да се оплачеш. От първоначалното противопоставяне на норми и свобода Америка постепенно създава най-успешния демократичен проект, в който нормите така са измислени, че да пазят тъкмо свободата ти. Предполагам, че нещо подобно ще се случи и с интернет, но трябва време, за да може правото да догони развитието на комуникативните технологии. А и интернет алчно поглъща всичко по пътя си, включително и традиционните медии, които носят регулацията със себе си и неусетно я разполагат на неговата територия. В такава посока се развива европейското законодателство – аз още преди пет години предлагам в България да се приеме закон за информационните услуги въобще, без значение в каква среда се разпространяват. Разбрах обаче, че не бива да бързаме, защото нормите, за да са свобода, хората доброволно трябва да ги пожелаят. Все повече такива гласове се чуват.

– Интернет ли уби печата у нас?

– Интернет не уби пресата, а промени представата ни за нея – тя беше първата традиционна медия, която активно започна да ползва онлайн версии и с годините електронните издания получиха по-голяма популярност от хартиените. Но те също са преса с типичната за нея издателска политика, редакционна отговорност и професионални стандарти, само дето думата вече не е много подходяща и не можеш да си направиш шапка, ако те напече слънцето. „Площад Славейков” какво е, ако не вестник за култура, разпространяван онлайн?

Следващата традиционна медия, която се готви за скок с интернет дълбочините, е телевизията и скоро ще трябва да се откажем и от представата си за нея, наследена от миналия век.

– Какво е вашето обяснение за отсъствието на културата в електронните медии? Единствените творци и арт събития, които намират място в тв ефира, са свързани със скандали или с позорящи факти около личния им живот, а това съсипва авторитета на българската култура. Така медиите не се ли превръщат в средство за унищожение на културата?

– Обяснявам си го с онази разглезеност на посткомунистическата аудитория, за която вече споменах. Медийните разкази за високата култура, дори интервютата с творците й изискват предварителни знания и специална нагласа. Къде къде по-лесно е да се поровиш в битовите истории около тях, които приличат на твоите собствени. От друга страна обаче масовите медии са масови, защото се занимават с масова култура. На високата мястото й е в галериите, в театрите, в книгите. Не можеш всяка вечер да стоиш на ракийка и салатка вкъщи и да се надяваш, че БТВ и Нова ще те направят голям интелектуалец.

Вижте, няма полза да превръщаме медиите във вечния виновник – интересът към високата култура, а и авторитетът й в последна сметка се генерира не от тях, а от нея самата. Едно от по-новите поколения артисти добре разбира това – Явор Гърдев, Камен Донеv или Теди Москов започнаха да поставят спектакли, които да пълнят зала 1 на НДК, без да правят компромиси със собствената си естетика. За изложбата на Ясен Гюзелев в СГХГ бяха продадени над 20 хил. билета и т.н. Това са аудитории, на които може да завиди всеки вестник или предаване – като количество, а да не говорим за качеството. И нещата тръгват в обратен ред, който всъщност е правилният – щом веднъж културата ни постигне такъв успех, после няма как той да не мине като ехо през медиите. Впрочем, БНТ в изпълнение на обществената си мисия е в пряка връзка с най-актуалните процеси в артистичната сфера у нас и не само ги отразява, но и налага моди в тях. Много се надявам скоро да създаде и специализиран канал за култура, онова толкова чакано българско ARTE.

Вината за явлението „Божидар Димитров“

– В този хор на позора нерядко се включва и Божидар Димитров – той е чест гост в телевизионните студиа, служи си с обидни квалификации, воюва с интелектуалци, между които сте и вие. Като че ли никой в държавата не е в състояние да контролира езика и поведението на директора на най-големия ни музей, защо?

– Вижте, за явлението „Божидар Димитров“ са виновни учените в България – те позволиха то да се състои, оставиха го да твърди, че говори като учен, да се прави на един от тях. Той пробутва всичките му там Ноеви ковчези, крепости „до ключ”, вампири и бабини деветини не за друго, а за наука! Няма да се изненадам при това положение и гадателките да започнат да се представят с академични звания. Разбира се, журналистите също трябва да могат да преценят компетентността на експертите, които

канят, или поне да не да ги превръщат в „последна инстанция“, а задължително да им намират алтернативи гледни точки. Но решаваща в случая би била намесата на специалистите в научната област, от чиято легитимност Димитров контрабандно се ползва. Те обаче сякаш не искат да погледнат от прозореца на кабинетите си, предпочитат да водят помежду си старата битка на частните учени с хуманитарните. Напоследък дори сериозни капацитети заявиха, че няма хуманитарни науки, че те са лъженауки. Екземпляри като Димитров, останали без санкцията на академичната общност, на БАН, на Университета, естествено подклаждат подобни настроения.